Розділ 3

Український образ світу та імідж України в умовах викликів глобалізації

Людмила Божук

Українознавча освіта в зарубіжжі як чинник формування українського національного простору

Освітній чинник є безумовним в українських громадах за кордоном, ставши на початковому етапі об'єднавчим підґрунтям для різних груп емігрантів, що здебільшого вели замкнутий спосіб життя в іншоетнічному середовищі. У подальшому через «українознавчі цінності», сприяючи формуванню національної свідомості українців, а отже й збереженню їхньої самобутності як спільноти, він залишається чинником етноохоронним. Українські наукові та культурні діячі, педагоги чітко усвідомлювали роль і значення національної освіти в іншокультурному середовищі як складової культурного розвитку, чинника формування українського національного простору, а відтак, й важливого чинника етнозбереження. Погоджуємося з міркуваннями Б. Стебельського, який, зокрема, зазначив: «Справа збереження традицій української культури, плекання живих потреб, що їх вимагає дух часу і смак народу незалежно від диктату окупантів чи асиміляторів, – це справа першочергова тому, що культурна самобутність народу є гарантією його духовної незалежності і політичної підметности»[1]. І тут роль українознавчих закладів освіти – величезна. Адже завдання, які вони вирішують полягають не лише в обороні української громади від асиміляції, але й у «ревіндикації втрачених українських душ, включенні їх у повноякісне життя», а отже, й у збереженні українського національного простору.

Вивчення культури власного народу, пізнання її у всіх виявах не рівнозначні з освітою взагалі, а зокрема, з професійною освітою. Завдання українознавчих закладів освіти, передовсім рідних шкіл, якраз і полягає у тому, щоб не лише передавати українським дітям, що проживають за межами етнічної батьківщини повну суму знань – ці завдання вирішують державні школи, а в тому, щоб виховувати, плекати національний характер і національну свідомість. «Рідна школа різьбить юнацьку душу нашої молоді. Тут вивчає вона рідну мову, тут пізнає та вчить любити віру свого народу, його історію, його письменство та його звичаї… Велич рідного краю, глибоке співчуття до героїв за його волю спонукає нашу молодь до щирої праці та найкращих успіхів»[2], – зазначає директор однієї із шкіл українознавства в США К. Кисілевський. Отже, головною метою українських освітніх закладів поза межами етнічної батьківщини є забезпечення «систематичного національного виховання молоді», щоб вберегти її від процесу денацієзації та навчити бути «українцем на чужині».

Перші українські освітні заклади за межами України з'являються у країнах поселення українських громад наприкінці XIX ст., що було пов'язано з першою хвилею української еміграції кінця XIX – поч. XX ст. Характерними особливостями цього першого етапу розвитку українознавчої освіти в зарубіжжі було створення освітніх осередків «Просвіт», заснування перших шкіл громадсько-приватного типу. Як слушно зазначає О. Цукерник, один із організаторів українського шкільництва в Канаді: «Де тільки українські іміґранти поселялись у більшій чисельності, там вони одразу ж засновували просвітні й церковні громади, при яких зорганізовували вечірні українські школи, яких завданням було виховувати дітвору в рідному дусі, щоб вона виростала в національній свідомості та не розгублювалася у чужинецькому морі. Тими школами опікувалися дбайливо і присвячували їм багато уваги провідні одиниці в кожній громаді, усвідомлюючи собі вагу національного виховання молодого покоління, як будучої основи української спільноти у Новому світі»[3].

Маємо враховувати й своєрідність ситуації країни проживання, в якій опинилися національні еміграції, що суттєво відрізнялися за своїм соціальним складом. Наприклад, німецькі переселенці зі Старого світу до США та Канади були представлені майже всіма верствами: науково-технічні працівники, лікарі, священики, ремісники, фермери, робітники тощо. Таке «повноструктурне» представлення надавало цій еміграційній групі, порівняно з іншими національними меншинами, значні переваги (організаційні, інтелектуальні, фінансові) в інституційному оформленні свого національного життя: організації церкви, шкіл, різноманітних спілок, громадських осередків. Проте, навіть така, за характеристикою Б. Ажнюка, «соціально ущербна еміграційна група», як українці, що складалася переважно з селян, «звільнившись від русифікованої та полонізованої верхівки й середнього класу, змогла відшукати в собі культурні ресурси і створила потужні антиасиміляційні структури»[4]. Серед цих «потужних антиасиміляційних структур» вагоме місце посідає українознавча освіта. Українські культурно-освітні заклади, засновані в місцях поселення, утверджували ідею національної, а не просто етнічної єдності, започатковували формування українського національного простору поза межами України.

Вагомим чинником у творенні української освіти в межах іншонаціонального простору була цілеспрямована робота самих українців, їхнє бажання через освіту досягти успіху з одного боку, а з іншого – не втратити зв'язків з батьківською землею та надія на неминуче повернення. Більшість українських емігрантів прагнула дати освіту власним дітям, забезпечивши їм тим самим можливість посісти краще місце в суспільстві країни проживання.

Окрім того, слушним, на нашу думку, є твердження В. Піскун, що освіта (шкільна і вузівська) стала ще й своєрідним інструментом, який використовувався еміграцією як для збереження «свого українського простору», так і для здобуття можливості виходу поза межі ізоляції й самоізоляції з метою «подальшої інтеграції в суспільства країн проживання, отримання прав на працю»[5].

Важливою передумовою становлення української освіти в зарубіжжі була взаємозалежність освіти – формування національної освіти і педагогічної думки в Україні й перенесення цього досвіду в еміграцію. Ці процеси фактично були паралельними, адже на початку XX ст. і на українських землях, і в еміграції розвиток українського шкільництва відбувався на громадських засадах, оскільки Україна перебувала у підневільному стані. Саме українське шкільництво, яке об'єднує в себе рідні школи, які дають початкову освіту, курси українознавства (середня ланка освіти), пункти вивчення української мови, різноманітні позашкільні заклади (літні оселі, табори), що діють при громадських організаціях та церквах, і де навчання та виховання здійснюється рідною мовою, по-суті забезпечує передачу національних символів якнайбільшій кількості груп індивідів з метою збереження історичної пам'яті та національної культури.

Варто наголосити, що саме за кордоном відбулося поєднання педагогічної теорії з практикою. Розроблена на поч. XX ст. українськими вченими-педагогами концепція національної школи та виховання не була втілена в життя в Україні, а віднайшла свій вияв уже на еміграції, що забезпечило міцне підґрунтя розвитку українознавчої освіти в зарубіжжі. Тобто, розробки в галузі освіти та національного виховання становили єдиний потік теоретичного знання – від Б. Грінченка, С. Сірополка, С. Русової аж до сучасності.

Одним із найважливіших принципів побудови української національної школи вчені-педагоги визначали принцип єднання дитини зі своїм народом. На їхнє глибоке переконання, мовою дитини повинна стати рідна мова, оскільки «засвоюючи її, дитина засвоює і рідну психологію й народну творчість і народний світогляд»[6]. На думку українських педагогів тільки національна школа через організоване навчання і виховання формуватиме національний тип з відповідною національною свідомістю, світовідчуттям, ядром якого є національний образ світу. Образ світу завжди національний, усвідомлює це людина чи ні. Національність, як ознака образу світу, обумовлена тим, що вона складається в системі мови, мислення, світовідчуття, а також є відображенням історичного досвіду конкретного народу.

Виходячи з вищезазначеного, виховання конче мусить бути національне й, відповідно, система виховання повинна бути така, щоб національність у ній «мала відповідне собі місце». Цілковиту рацію мав Б. Грінченко, який наголошував, що знайомство української дитини «з її батьківщиною в чужій мові» ніколи не «доторкнеться серця дитини і не змусить її любити свій край»[7]. Тому українські емігранти у країнах свого поселення, зорганізовуючи перші українські доми, а при них – «просвітні» організації, рідні школи, гуртки плекання рідної мови, керувалися переконанням, що «виховання будучих поколінь… повинно відповідати природним потребам і стремлінням народу», а від того, якими українські діти вийдуть з рідних шкіл, «залежить якість будучих оборонців нашого українського імені»[8].

Так, зусиллями українських переселенців в трьох канадських провінціях – Манітоба, Саскачеван і Альберта вже протягом першої доби української еміграції українська мова була введена в існуючу державну систему освіти.

Проте, церковні громади, керівники культурно-просвітницьких організацій, дбаючи про майбутнє української спільноти, починають створювати рідні школи, які поряд з вивченням української мови, літератури, історії України, релігії забезпечували національне виховання української молоді. Головне завдання рідної школи, як зазначалося вище, вбачалося в навчанні української мови – основної ознаки окремого народу, адже «рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу, як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу, – наголошує митрополит Іларіон, – мова – то серце народу: гине мова – гине й народ. Гине мова – гине й історія, як історія окремого народу»[9].

Фінансові засоби на утримання рідної школи поступали від батьків, які платили за навчання своїх дітей, добровільних пожертв, а в окремих містах існував навіть спеціальний податок, який сплачував кожен член української громади на школу, незважаючи на те, мав він дітей шкільного віку чи ні. Цей факт підтверджує усвідомлення всією українською громадою значення рідних шкіл у справі збереження етнічної самобутності, а значить і своєї окремішності на поселеннях. Щоб протистояти загрозливому стану асиміляції «до його направи мусять негайно й одностайно стати в першу чергу родина та церква, а далі все об'єднане громадянство й уся преса. У добрій національній освіті нашої молоді – наша світла будучність»[10].

Аналізуючи в «Листах до приятелів» культурну політику української діаспори «з погляду задержання українського «я» та допомоги Україні в ділянці духа», В. Кубійович підкреслював, що спинити цей процес може лише «добра українська школа, яка прищеплювала б молоді любов до українського слова», школа, в якій учні за роки навчання «наберуть українського «бакциля», який залишиться їм на ціле життя і який вони передадуть своїм дітям»[11].

Тому-то, коли уряд Канади у 1916 році скасував українсько-англійську двомовну освіту, українці вдалися до створення бурс та інститутів, де студенти отримували, передовсім, виховання «згідне з традицією свого народу». Однією з перших у вересні 1915 р. розпочала свою діяльність бурса ім. А. Коцка. Вихованці бурси вивчали тут українську мову (4 години на тиждень), історію України (2 год.), українську літературу (2 год.), оволодівали співом, музикою. А в бурсі ім. Петра Могили, зорганізованій 1916 р. у Саскатуні, крім звичайного навчання в державних наукових установах, кожен студент прослуховував близько 69 лекцій з українознавчих предметів (української мови, літератури, історії України, географії України, української культури тощо).

Важливою складовою українського приватного шкільництва в країнах поселення українців є курси українознавства – середня ланка рідномовної освіти, які охоплюють постійним навчанням молодь 12–18 років і готують її до студій українознавства в університетах. Перші курси українознавства ім. Г. Сковороди були зорганізовані О. Копач у 1951 р. в Торонто (Канада). Поставивши за мету національне виховання, курси українознавства стали одним із важливих засобів плекання національної ідентичності, а відтак, і залучення української молоді до українського культурного масиву.

Погоджуємося з думкою В. Голубничого, який вважає, що центральною метою діяльності українознавчих закладів освіти є виховання української молоді в національному дусі та позбавлення її від комплексу меншовартості. При вивченні української культури, зазначає науковець, «слід не перебільшувати наголосу на культурі народній, на фольклорі та етнографії… Необхідно посилювати наголос на клясичності й розвинутості весь час при цьому по-

рівнюючи її з чужими відповідниками та показуючи на тлі цього порівняння українську оригінальність, українські національні прикмети і якості. Так само і в прикладах історії України треба переміщати наголос із козацької та стрілецької чи повстанської романтики на більш політичну, більш серйозну аналізу причин і обставин українських політичних неуспіхів, бо вони, а не романтика, важать тепер більше на умі сучасних поколінь еміграційної молоді»[12].

Спираючись на теоретичний доробок української педагогіки, враховуючи набутий практичний досвід в процесі становлення та розвитку національної школи в іншоетнічному середовищі, а також виходячи з настанов збереження «української національної субстанції» в зарубіжжі, Світова Виховно-Освітня Сесія, що відбулася в ході Першого Конгресу СКВУ (1967 р.) розробила освітні напрямні Української Виховної Системи. Аналіз її основних положень підводить нас до висновку: реалізація головної мети Української Виховної Системи – виховання українця, що проживає за межами етнічної батьківщини «на повноцінного громадянина своєї країни, пов'язаного з українським народом вузлами української мови і культури, особистість якого визначається християнсько-етичними вартостями і творчою працею для України»[13] має здійснюватися лише через організовану і ґрунтовно продуману систему українознавчої освіти.

Навчання в українських освітніх закладах, прагнення й надалі зберігати свою українськість та передавати її наступним поколінням закордонних українців, спонукала певну частину української діаспорної молоді до вибору професії педагога. Свідомо обравши професію вчителя, українці в країнах свого поселення не просто залишаються носіями української культури, української національної ідентичності, але й забезпечують її тяглість, передаючи набутий досвід і знання наступним поколінням. Показовим щодо цього є приклад вчительки Стефанії Яворницької з Польщі. Випускниця Бартошицького педліцею Стефанія Кулик-Яворницька чотири роки вела успішну педагогічну працю в с. Лельково (Ольштин), а після зміни місця проживання, відкрила пункт навчання української мови в Зеленій Гурі[14], де працює і нині.

Отже, кожна етнічна група передає та відновлює свої культурні цінності через освіту, а відтак, національна освіта в іншокультурному середовищі є не лише важливим чинником етнозбереження, який реалізується через навчання рідною мовою та виховання у національному дусі молоді, але й важливим засобом ширення українського у світі, формування українського національного простору.

[1]Стебельський Б. Українська культура – джерело самобутности і світогляду українського народу / Богдан Стебельський // Визвольний шлях. – 1975. – Кн. 4 (325), квітень. – С. 430. [2]П'ятдесятиліття школи українознавства Товариства «Рідна школа» в Детройті. 1950–2000 / [гол. ред. Балтарович Л. та ін.]. – Детройт, 2000. – С. 8. [3]Цукорник О. Рідна школа Товариства «Просвіта» в Порт Артурі / Онуфрій Цукорник // Золоті ворота. Ювілейна книга в 50-річя діяльності Українського Товариства «Просвіта» у Порт Артурі; Онтаріо / [підгот. Козиро І. та ін.]. – Порт Артур, 1960. – С. 93. [4]Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б. М. Ажнюк. – К., 1999. – С. 7. [5]Піскун В. Українська політична еміграція й діаспора у XX столітті: форми культурного й інтелектуального увзаємнення в країнах проживання // Українство у світі: традиційність культури та спільнотні взаємини: колективна монографія / Валентина Піскун. – К., 2004. – С. 189. [6]Сірополко С. Завдання нової школи / Степан Сірополко. – Нова Ушиця на Поділлю, 1919. – С. 4. [7]Див.: Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка // Адвентина Животенко-Піанків. – К., 1999. – С. 81. [8]Пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Виннипегу / [за ред. Дорошенко Д. та ін.]. – Вінніпег, 1949. – С. 571. [9]Іларіон (Митрополит). Книга нашого буття на чужині: Бережімо все своє рідне!: Ідеологічно-історичні нариси / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1956. – С. 114. [10]Там само. – С. 118. [11]Кубійович В. Думки до культурної політики української діаспори / Володимир Кубійович // Листи до приятелів. – 1964. – Рік XII, Ч. 133–134, Кн. 3–4. – С. 7–9. [12]Голубничий В. Українська культура в діяспорі / Всеволод Голубничий // Листи до приятелів. – 1964. – Рік XII, Ч. 135–136, Кн. 5–6. – С. 38–39. [13]Світова Виховно-Освітня Сесія // Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали / [ред. кол. І. Г. Сирник (голова) та ін.]. – Вінніпег – Нью-Йорк – Лондон, 1969. – С. 271–272. [14]Трухан М. Українці в Польщі після Другої світової війни (1944–1984) / Мирослав Трухан. – Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1990. – С. 148.

Юлія Борисова

Формування іміджу України електронними та пресовими періодичними виданнями Польщі (за публікаціями вересня – листопада 2007 р.)

Україна – країна, орієнтована на західні демократичні держави. Про це свідчать політичні події останніх років, міжнародна політика України, підписані нормативні документи (вступ до СОТ), а головне – підтримуваний президентом країни курс на євроінтеграцію. «Європейська інтеграція України – це шлях, який обрав сам народ. Ми прагнемо взяти все найкраще з досвіду наших сусідів, які сьогодні є заможними і стабільними країнами. ‹…› Переконаний – Україна стане повноправним членом Європейського Союзу. ‹…› Інтеграція до Європейського Союзу – це велика мета і велика відповідальність і робота нового парламенту, уряду, регіональної влади, всіх політичних сил, засобів масової інформації»[1], – ці слова Віктора Ющенка, проголошені на святкуванні Днів Європи в Україні, є підтвердженням орієнтації України на Захід.

Для того щоб втілити вище описану мету, вкрай необхідно, окрім іншого, аби Україна мала позитивний імідж серед західних країн. Діяльність ЗМІ, а саме: те, про що пишуть, говорять та показують ЗМІ, впливає на формування іміджу країни. Чи дослухаються європейські політики до українських ЗМІ, коли формують свою думку про Україну? Напевно, так. Втім, вірогідніше, що вони дослухаються до думки не українських журналістів та ЗМІ, які висвітлюють українську тематику. Звідси очевидно, що на думку європолітиків вплив мають польські ЗМІ. Причини: по-перше, географічно Польща є західним сусідом України, а отже, – Варшаві добре видно, що саме відбувається у Києві, і зрозуміло, чому так відбувається. По-друге, нині Польща є одним з наймолодших членів Європейського Союзу, але їй залишаються зрозумілими і близькими проблеми України, адже вона так само здійснила шлях (тільки швидше за Україну) від країни соціалістичного табору до демократичної країни з європейськими стандартами. По-третє, чому ще, як не матеріалам польських журналістів, довіряти управлінцям країн Європейського Союзу? Адже з найближчих впливових сусідів України, що дійсно «мають голос», – це Росія та Польща. Але ЗМІ Росії, як ми знаємо, заангажовані.

Аби дослідити, зокрема, процес формування іміджу України періодичними виданнями Польщі в період парла-